

השכלה

25 יהודים חופשיים וחשובים

חוזרים בתבונה

betvuna.com

אורי אבנרי

תרפ"ג (1923) הנובר, גרמניה / תשע"ח (2018) תל אביב

עיתונאות, שלום ופוליטיקה

נלחם בצבא, הקים מגזין, נבחר לכנסת, פגש ערפאת בביירות. לא ויתר.

עלה לארץ ב-1933 בגיל עשר, הצטרף לאצ"ל בנעוריו, נלחם במלחמת העצמאות ונפצע קשה. לאחר מכן הפך לקול הכי נוקב נגד הכיבוש. ב-1982, בעיצומה של מלחמת לבנון, נסע לביירות ופגש פנים אל פנים עם אסר ערפאת. היה הישראלי הראשון שעשה זאת בפומבי. ייסד את "העולם הזה" וכיהן כחבר כנסת.

✦ שרד ניסיון התנקשות בשנות ה-70, כשירו בו בפתח ביתו. ניצל בנס.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/אורי_אבנרי · CC-BY-SA 4.0

אלן גינסברג

תרפ"ו (1926) פטרסון, ניו ג'רזי / תשנ"ז (1997) ניו יורק

שירה, Beat Generation

"ראיתי את המוחות הטובים ביותר של דורי שנהרסו בטירוף" — שורת הפתיחה של "יילדה", 1956.

גינסברג פרסם את "יילדה" ב-1956 והמו"ל שלו נעצר בעוון פורנוגרפיה. המשפט הפך לנקודת מפנה: השופט זיכה וקבע שלשירה יש ערך אמנותי. גינסברג היה גאה, יהודי ובודהיסט, פציפיסט ופעיל. תנועת Beat שהוביל השפיעה על בוב דילן, מוזיקת רוק, ותרבות שנות ה-60 כולה.

✦ לימד מדיטציה לביטלס. בהשפעתו ג'ון לנון כתב חלק ממוזיקתו המאוחרת.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/אלן_גינסברג · CC-BY-SA 4.0

אמה גולדמן

תרכ"ט (1869) קובנה, ליטא / ת"ש (1940) טורונטו

אנרכיזם, פמיניזם וזכויות אדם

ג'ון אדגר הובר כתב: "אחת האנרכיסטיות המסוכנות ביותר במדינה." היא לקחה את זה כמחמאה.

נולדה במשפחה יהודית אורתודוקסית בקובנה. היגרה לארצות הברית בגיל 16 ועבדה בתעשיית הטקסטיל. נעצרה שלוש פעמים: בגין התססת פועלים, פרסום מידע על אמצעי מניעה והתנגדות לחוק הגיוס. גורשה מאמריקה ב-1919. הייתה מחלוצות האנרכו-פמיניזם.

✦ לאחר ביקור ברוסיה הסובייטית פרסמה ביקורת קשה על הבולשביזם — דבר שהרחיק ממנה חלק גדול מהשמאל.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/אמה_גולדמן · CC-BY-SA 4.0

ברוך שפינוזה

תצ"ב (1632) אמסטרדם / תל"ז (1677) האג

פילוסופיה

בגיל 24 קיבל את החרם הגדול ביותר שידעה הקהילה היהודית. הוא לא חזר בו.

נולד בשכונה היהודית של אמסטרדם לצאצאי אנוסים שברחו מספרד. ב-1656 הכריזה עליו הקהילה חרם חמור. כששמע על כך אמר: "בשעה טובה ומוצלחת." הפילוסוף הגל אמר: "בלי השפינוזאיזם אין פילוסופיה כלל." כתב שהתנ"ך הוא יצירה אנושית ולא אלוהית. לאחר מותו החרימה הממשלה ההולנדית את כל כתביו.

✦ לאחר מותו ב-1678 החרימה הממשלה ההולנדית את כתביו, ושמו הפך לכינוי גנאי: "בנדיקטוס מלדיקטוס" — ברוך הארור.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ברוך_שפינוזה · CC-BY-SA 4.0

05

בוב דילן

תש"א (1941) דולות', מינסוטה

מוזיקה ושירה

הפך שירי מחאה לשירה. זכה בנובל לספרות ב-2016 — ולא טרח לבוא לקבל אותו.

נולד רוברט זימרמן למשפחה יהודית במינסוטה. בחר שם הבמה על שם המשורר ווי דילן. כתב "Blowin' in the Wind", "The Times They Are A-Changin'" ומאות שירים נוספים. ב-2016 זכה בנובל לספרות — ראשון בתולדות הפרס לאיש מוזיקה. שלח שגרירה לטקס. ממשיך לסייר בעולם.

✦ בר-מצווה בגיל 13. בגיל 40 התנצר. בגיל 50 חזר ליהדות. "הנפש שלי עדיין מחפשת."

מקור: he.wikipedia.org/wiki/בוב_דילן · CC-BY-SA 4.0

06

גרשם שלום

תרנ"ח (1897) ברלין / תשמ"ב (1982) ירושלים

חקר קבלה ומיסטיקה יהודית

גילה ליהדות המודרנית שיש לה מימד מיסטי ענק שהיא העדיפה להתעלם ממנו.

נולד למשפחה מתבוללת בברלין, אך נמשך ליהדות. בגיל 18 החל ללמוד את ספר הזוהר בכוחות עצמו. עלה לירושלים ב-1923 וייסד כמפעל יחיד את חקר הקבלה כתחום מחקר אקדמי. לפניו נחשבה הקבלה "מבוכה" של יהדות ההשכלה. אחריו נחשבת לחלק מרכזי מהמסורת. ידידו הקרוב היה ולטר בנימין.

✦ כתב ביומנו: "הדת היהודית אינה דת" — ועם זאת הקדיש חייו לחקרה.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/גרשם_שלום · CC-BY-SA 4.0

07

ג'וזן פון נוימן

תרס"ד (1903) בודפשט / תשי"ז (1957) וושינגטון

מתמטיקה, מחשבים ותורת המשחקים

"יש שני סוגי בני אדם בעולם: ג'וני פון נוימן — ואנחנו, השאר." כך אמר עליו עמיתו יוג'ין ויגנר, חתן פרס נובל.

נולד בבודפשט למשפחה יהודית אמידה. אביו ביקש שלא ילמד מתמטיקה כי "אין בה פרנסה". אז פון נוימן סיים דוקטורט במתמטיקה והנדסה כימית בו זמנית. עבד על פצצת האטום בפרויקט מנהטן. הניח את הבסיס לארכיטקטורת המחשב שכל מחשב בעולם עובד לפיה עד היום.

♦ זיכרונו הצילומי היה מפורסם — יכול היה לשנן דף שלם מספר הטלפון של בודפשט במבט אחד.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ג'וזן_פון_נוימן · CC-BY-SA 4.0

08

ג'רי סיינפלד

תשי"ד (1954) ברוקלין, ניו יורק

קומדיה

יצר "תוכנית על שום דבר" — והפך את "שום דבר" לז'אנר שהגדיר תרבות שלמה.

הסדרה "סיינפלד" (1989-1998) שיצר עם לארי דייוויד הפכה לאחת הסדרות הפופולריות בהיסטוריה. לפי הנחיה שלו לא תהיה "התפתחות דמויות" ולא "לקחים מוסריים". פרק הסיום ב-1998 נצפה על ידי כ-76 מיליון צופים. סיינפלד סירב להצעה להמשיך את הסדרה תמורת 5 מיליון דולר לפרק.

✦ מחזיק בשיא "השחקן שסירב להכי הרבה כסף" לפי ספר השיאים של גינס.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ג'רי_סיינפלד · CC-BY-SA 4.0

הדי לאמאר

תרע"ד (1914) וינה / ת"ש (2000) אורלנדו, פלורידה

קולנוע והמצאה טכנולוגית

הוליווד ראתה בה כוכבת. כלילות המציאה את הבסיס ל-WiFi, Bluetooth ו-GPS.

נולדה בווינה כהדוויג קיזלר למשפחה יהודית. נישאה ב-1933 ליצרן נשק עם קשרים לנאצים, ממנו שמעה שיחות טכנולוגיות. ב-1937 ברחה לאמריקה. בהוליווד הפכה לכוכבת ענקית. במלחמת העולם השנייה פיתחה עם המלחין ג'ורג' אנטיל מערכת לניווט טורפדו בדילוגי תדר. הצבא דחה. לאחר שפקע הפטנט הפכה הטכנולוגיה לבסיס כל התקשורת האלחוטית.

♦ קיבלה פרס הוקרה על ההמצאה רק ב-1997, בגיל 83. אמרה: "כבר הגיע הזמן."

מקור: he.wikipedia.org/wiki/הדי_לאמאר · CC-BY-SA 4.0

10

זודי אלן

תרצ"ה (1935) ברוקלין, ניו יורק

קולנוע וקומדיה

הפך את החרדה היהודית לאמנות. סרט אחרי סרט, עשרות שנים.

נולד אלן קוניגסברג בברוקלין. בגיל 16 החל לכתוב בדיחות לכוכבים. בנה קריירה על ניתוח-עצמי אובססיבי, אהבה ומוות. "הרומן שלי עם אנני", "חנה ואחיותיה", "מנהטן" — ניסחו מחדש את הקומדיה כפילוסופיה. זכה בפרסי אוסקר לבמאי ולתסריטאי. ביום בשנת 2024 בגיל 88.

♦ מנגן קלרינט בג'אז כל שני בלילה בניו יורק — כבר עשרות שנים, ללא הפסקה.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/זודי_אלן · CC-BY-SA 4.0

ולטר בנימין

תרנ"ב (1892) ברלין / ת"ש (1940) פורטבו, ספרד

פילוסופיה וביקורת תרבות

ניסה לברוח מהנאצים דרך הפירנאים. על הגבול נאמר לו שספרד סגורה. לקח מנת מורפיום. למחרת שאר הקבוצה עברה בלי בעיה.

נולד בברלין למשפחה יהודית אמידה. ב-1915 פגש באוניברסיטה את גרשם שלום, ונרקמה ביניהם ידידות של כל החיים. עם עליית הנאצים נמלט לפריז, כתב על בודלר ועל "יצירת האמנות בעידן השיעתוק הטכני" — יצירה שניבאה את עידן התמונות הדיגיטליות עשורים לפניו. בספטמבר 1940 ניסה להבריח את הגבול לספרד. נכשל. שם קץ לחייו.

✦ כתבי היד האחרונים שלו הופקדו בידי חנה ארנדט לפני מותו. היא הצליחה להבריח אותם לאמריקה.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ולטר_בנימין · CC-BY-SA 4.0

12

זיגמונד פרויד

תרט"ז (1856) פרייברג, מוראביה / תרצ"ט (1939) לונדון

פסיכואנליזה ורפואת הנפש

לפני פרויד טיפלו בנפש בהיפנוזה. פרויד גילה שמספיק לדבר.

נולד למשפחה יהודית גליציאנית שעברה לווינה. בשבע שנות לימודיו בגימנסיה דורג ראשון בכיתתו. פיתח את שיטת האסוציאציות החופשיות. פחד שתורתו תידחה כ"מדע יהודי" ולכן קירב את יונג הנוצרי. הנאצים שרפו את ספריו. בגיל 82, חולה מסרטן הפה, נמלט ללונדון.

✦ השמיד את רשימותיו האישיות פעמיים לפחות — ב-1885 וב-1907. מה שרד נשמר בקנאות על ידי ביוגרפו.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/זיגמונד_פרויד · CC-BY-SA 4.0

חנה ארנדט

תרס"ז (1906) לינדן, גרמניה / תשל"ו (1975) ניו יורק

פילוסופיה פוליטית

טבעה את המונח "בנאליות של הרוע" אחרי שכיסתה את משפט אייכמן. אייכמן לא היה מפלצת. הוא פשוט לא חשב.

נולדה בלינדן שליד הנובר. אמה ניהלה יומן מפורט של התפתחותה האינטלקטואלית. נעצרה על ידי הגסטפו ב-1933 ונמלטה לפרזיז ואחר כך לניו יורק. ספרה "יסודות הטוטליטריות" (1951) הפך לאחד הספרים הפוליטיים החשובים של המאה. כשסיקרה את משפט אייכמן יצרה שערורייה שלא שכחה.

✦ סירבה להיקרא "פילוסופית" — העדיפה "תיאורטיקנית פוליטית". הבחנה שהייתה חשובה לה מאוד.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/חנה_ארנדט · CC-BY-SA 4.0

ישעיה ברלין

תרס"ט (1909) ריגה, לטביה / תשנ"ח (1997) אוקספורד

פילוסופיה פוליטית וליברליזם

הבחין בין "חירות שלילית" לחירות "חיובית" — ושתי המילים האלה מעצבות דיונים פוליטיים עד היום.

נולד בריגה למשפחה יהודית עשירה. כילד ראה את המהפכה הרוסית ב-1917. עלה עם משפחתו לבריטניה ב-1921 ונשאר באוקספורד כל חייו. היה היהודי הראשון שקיבל מלגת הצטיינות מ"אול סולס קולג". מאמרו "שני מושגים של חירות" (1958) הפך לטקסט יסוד בפילוסופיה פוליטית.

✦ בן דודו הוא ראש המוסד לשעבר אפרים הלוי — הפילוסוף הליברל ואיש המודיעין, שני צדדי אותה משפחה.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ישעיה_ברלין · CC-BY-SA 4.0

15

קרל מרקס

תקע"ח (1818) טריר, פרוסיה / תרמ"ג (1883) לונדון

פילוסופיה, כלכלה וסוציולוגיה

נכדו של רב. כתב את המניפסט הקומוניסטי. חצי העולם ניסה ליישם אותו.

נולד בטרייר למשפחה יהודית-רבנית: נכדו של רב העיר מצד אביו ומצד אמו צאצא לשושלת רבנים הולנדית. אביו התנצר כדי להמשיך לעסוק בעריכת דין. קרל גורש מגרמניה, מצרפת ומבלגיה. חי חייו בלונדון בעוני, נתמך על ידי ידידו אנגלס. מת לפני שראה מדינה אחת מנסה לממש את רעיונותיו.

✦ על ציון קברו בלונדון חרותה השורה שכתב בעצמו: "פועלי כל העולם, התאחדו."

מקור: he.wikipedia.org/wiki/קרל_מרקס · CC-BY-SA 4.0

קלוד לזי-שטראוס

תרס"ח (1908) בריסל / תש"ע (2009) פריז

אנתרופולוגיה וסטרוקטורליזם

הוכיח שאין "פראים" — רק תרבויות שונות עם היגיון שונה.

נסע לברזיל, חי עם שבטים ילידיים, וחזר לפריז עם מסקנה מהפכנית: אין תרבות "פרימיטיבית". יש תרבויות שפותרות בעיות שונות. ספרו "מיתולוגיות" — ארבעה כרכים על מיתוסים אמריקאים ילידיים — נחשב למונומנט אינטלקטואלי. שינה את האנתרופולוגיה, הסוציולוגיה ומדעי הרוח.

♦ חי עד גיל 100 וקרא ועבד כמעט עד לסוף.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/קלוד_לזי-שטראוס · CC-BY-SA 4.0

לואי אלתוסר

תרע"ח (1918) בירמנדרייס, אלג'יריה / תש"נ (1990) פריז

פילוסופיה מרקסיסטית

הפילוסוף המרקסיסטי החשוב ביותר בצרפת. ב-1980 חנק את אשתו בהתקף פסיכוטי. ולא שפוט.

אלתוסר ניתח כיצד האידיאולוגיה "מייצרת" אנשים — איך אנחנו נוצרים על ידי מוסדות כמו משפחה, בית ספר וכנסייה. מושגיו כמו "מנגנוני המדינה האידיאולוגיים" השפיעו על פילוסופיה, סוציולוגיה ומדעי החינוך. בשנות ה-60-70 היה ההוגה המרקסיסטי המשפיע ביותר באירופה. המשיך לכתוב עד סוף ימיו.

✦ כתב אוטוביוגרפיה שהופקה לאחר מותו בשם "העתיד נמשך זמן רב" — שם שמסכם את חייו.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/לואי_אלתוסר · CC-BY-SA 4.0

לאונרד ברנשטיין

תרע"ח (1918) לורנס, מסצ'וסטס / תש"נ (1990) ניו יורק

מוזיקה — ניצוח, הלחנה ותרבות

ניצח על אורקסטרה, כתב "ווסט סייד סטורי", לימד מוזיקה לילדים בטלוויזיה.
הכל ביחד.

ברנשטיין היה הראשון שניצח על הפילהרמונית של ניו יורק כמנצח ראשי אמריקאי. חיבר מוזיקה קלאסית, ג'אז ומחזמרים, בהם "ווסט סייד סטורי". בשידורי "שיעורים צעירים לאנשים" לימד מיליוני ילדים אמריקאים לאהוב מוזיקה. היה ביסקסואל פתוח בתקופה שבה הדבר היה נדיר מאוד לאיש ציבורי.

◆ ניצח על הבטהובן ה-9 כשנפל חומת ברלין ב-1989 — אחד הרגעים הגדולים בהיסטוריה של הקונצרט.

מרטין בובר

תרל"ח (1878) וינה / תשכ"ה (1965) ירושלים

פילוסופיה דיאלוגית

*הגה שני מושגים שהיו לו עוד: "אני ואתה". כשמסתכלים על אדם כאמצעי הוא "הלז".
כשרואים אותו כנוכחות שלמה — זה "אתה".*

גדל בבית סבו בלמברג ולמד 14 שפות. בצעירותו עבד עם הרצל בתנועה הציונית, אך פנה לציונות רוחנית. ספרו "אני ואתה" (1923) שינה את הפסיכולוגיה החברתית. עלה לארץ ישראל ב-1938 ולימד באוניברסיטה העברית. תמך במדינה דו-לאומית. היה מועמד לנובל לספרות.

✦ ב-1961 נבחר לנשיא הראשון של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים — ודחה את פרס ישראל.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/מרטין_בובר · CC-BY-SA 4.0

20

נועם חומסקי

תרפ"ט (1928) פילדלפיה

בלשנות ופוליטיקה

מצד אחד שינה את מדעי השפה לנצח. מצד שני הביך את כולם עם הדעות הפוליטיות שלו.

נולד בפילדלפיה. אביו היה מחנך עברי שהגיע מפולין. חומסקי הוכיח שלבני אדם יש "דקדוק אוניברסלי" מולד — כלומר יכולת שפה היא חלק מהביולוגיה האנושית. זה שינה את הבלשנות, הפסיכולוגיה ומדעי המוח. במקביל ביקר את מדיניות החוץ האמריקאית ואת ישראל. לימד ב-MIT מעל 50 שנה.

✦ כתב את חיבורו הראשון על תחביר הלשון העברית — כבן 10, בהשפעת אביו ההיסטוריון של השפה.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/נועם_חומסקי · CC-BY-SA 4.0

21

סול בלו

תרע"ה (1915) לאשין, קנדה / תשס"ה (2005) ברוקלין

ספרות

זכה בנובל לספרות. כתב על האדם היהודי-אמריקאי בעידן המודרני — ולא ידע מי מדם הוא.

נולד בקנדה, גדל בשיקגו. ספריו "הרצוג", "הרנדל הסכין" ו"המר סמלר" ניתחו את הנשמה היהודית בעולם שכבר לא מאמין. שאל: איך אדם שכלתן ואמוציונלי יכול לשמור על עצמו בתרבות שמעריכה רק הצלחה? ב-1976 זכה בפרס נובל לספרות, בנימוק "הבנת האדם בתרבות הסתגרות."

♦ ידע שמונה שפות ולמד רוסית בגיל 70 — כדי לקרוא את טולסטוי במקור.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/סול_בלו · CC-BY-SA 4.0

סימון וייל

תרס"ט (1909) פריז / תש"ד (1943) אשפורד, אנגליה

פילוסופיה ומיסטיקה

*עבדה במפעל כדי להבין עמלים. סירבה לאכול יותר ממה שמותר לאסירי מחנות.
מתה בגיל 34.*

פילוסופית, מיסטיקנית ופעילת שמאל צרפתייה. עבדה בשדות ובמפעלים כניסיון להבין עוני מבפנים. ברחה לאנגליה, סירבה לאכול יותר מהקצבה שהגרמנים נתנו לצרפתים הכבושים. מתה מתת-תזונה ושחפת. אלבר קאמי, שערך את ספריה, אמר: "הנפש הגדולה ביותר שצרפת ייצרה."

◆ נולדה יהודייה, חוותה חוויות מיסטיות נוצריות — ולא התנצרה כי לא רצתה לפרוש מהאנושות הסובלת.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/סימון_וייל · CC-BY-SA 4.0

23

פרניץ קפקא

תרמ"ג (1883) פראג / תרפ"ד (1924) קירלינג, אוסטריה

ספרות

ביקש מחברו לשרוף את כתביו. החבר לא שרף. טוב שלא.

קפקא עבד בחברת ביטוח ביום וכתב בלילה. "המשפט", "הטירה", "המטמורפוזה" — יצרו מילה חדשה בשפה האנגלית: Kafkaesque — מצב בירוקרטי אבסורדי שממנו אין מוצא. מת מצ'בת בגיל 40. חברו מקס ברוד, בניגוד לבקשתו, שמר על כתביו ופרסמם.

♦ ב"המטמורפוזה" גרגור זמזה מתעורר כחרק — קפקא לא הסביר מה הוא המשל. אנחנו עדיין מנחשים.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/פרניץ_קפקא · CC-BY-SA 4.0

24

פיליפ רות'

תרצ"ג (1933) נוארק, ניו ג'רזי / תשע"ח (2018) ניו יורק

ספרות

כתב את "תלונת פורטנווי" — ולקהילה היהודית לקח שנים לסלוח לו.

רות' פרסם ב-1969 ספר שניתח את הנפש היהודית-אמריקאית בצורה כל כך גלויה שגרם לסערה. הרבנים קראו לחרם. הספר נמכר במיליונים. בשנות ה-90 פרסם את "הטרילוגיה האמריקאית" — "המגיפה האמריקאית", "אני נשאתי בתוכי", "הכתם האנושי" — שנחשבת לאחת היצירות הגדולות של הספרות האמריקאית.

✦ הפסיק לכתוב ב-2010 בגיל 77 — תלה את עטו על הקיר ואמר: "עשיתי מה שיכולתי."

מקור: he.wikipedia.org/wiki/רות_פיליפ · CC-BY-SA 4.0

25

ריצ'רד פיינמן

תרע"ח (1918) ניו יורק / תשמ"ח (1988) לוס אנג'לס

פיזיקה

אם אינך יכול להסביר את זה לסטודנט שנה א — עדיין לא הבנת את זה.

פיינמן עבד על פצצת האטום בפרויקט מנהטן, זכה בנובל לפיזיקה ולימד ב-Caltech עם הרצאות שהפכו לאגדה. כשנפלה מעבורת צ'לנג'ר ב-1986 שם טבעת גומי בכוס מים קרים בדיון הממשלתי — וסיכם את כל הבעיה הטכנית בחמש שניות. אמר: "המדע הוא אמונה באורתודוקסיה של הבורות."

✦ פרץ כספות בלוס אלמוס בשעות הפנאי — כדי להוכיח שסודות הפצצה לא מוגנים מספיק.

מקור: he.wikipedia.org/wiki/ריצ'רד_פיינמן · CC-BY-SA 4.0

הופק ע"י חוזרים בתבונה · betvuna.com

מקור התוכן: ויקיפדיה העברית — רישיון CC BY-SA 4.0 · התוכן עובד והותאם

© 2026 חוזרים בתבונה · כל התוכן מוגש תחת רישיון CC BY-SA 4.0 · betvuna.com